

5. Україна на 85-му місці за рівнем якості життя серед країн світу. - <http://news.liga.net/ukr/news/NU096599.html>

6. Украинско-российские отношения в оценках граждан Украины // Національна безпека і оборона. – 2009. - №4. – С. 72-84

7. Чи існує загроза Україні від...? (перелік; динаміка, 2006-2009). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=235

8. Яка мова для Вас є рідною? (динаміка, 2006-2008). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=290

9. Якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувся сьогодні, то як би Ви на ньому проголосували? (регіональний розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=326

10. Який варіант забезпечення національної безпеки України Ви підтримуєте?. - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=452

11. Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України? (віковий розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=120

Череватий Сергій Володимирович,

здобувач Військового інституту

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

УДК 327 (477)

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ: ЛІНІЯ ГОРИЗОНТУ ЧИ ФІНІШНА СТРИЧКА?

У статті досліджено базові європейські цінності, їх вплив на життєдіяльність європейських націй, показано можливість їх застосування в Україні.

Ключові слова: *європейські цінності, демократія, Євросоюз, європейська спільнота, європейська інтеграція.*

В статье исследованы базовые европейские ценности, их влияние на жизнедеятельность европейских наций, показана возможность их применения в Украине.

Ключевые слова: *европейские ценности, демократия, Евросоюз, европейское сообщество, европейская интеграция.*

The article examined the basic European values, their impact on the vital functions of European nations, shown the possibility of their use in Ukraine.

Key words: *European values, democracy, European Union, European community, European integration.*

Прихід до влади в Україні нової політичної команди, що стало підсумком президентських виборів 2010 р., своїм наслідком має згортання процесу євроатлантичної інтеграції України. Курс на членство України в НАТО на рівні вищого державного керівництва визнано таким, що не відповідає національним інтересам країни. Розформовано Національний комітет України з питань євроатлантичної інтеграції. Справедливим може виявитися передбачення щодо внесення відповідних поправок в законодавство, зокрема, вилучення з національної правової системи згадок про вступ України до Північноатлантичного альянсу у досяжній історичній перспективі.

Разом з тим, влада не втомлюється повторювати про виправданість і навіть необхідність інтеграції України до Євросоюзу, що на рівні офіційних документів звучить як «інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір» [3]. Відповідно, інформаційне середовище України було й залишається насиченим термінами на кшталт «європейська модель», «європейські стандарти», «європейські цінності» тощо. Активність у

використанні даного семантичного ряду цілком зрозуміла, проте вона потребує певних пояснень.

Насамперед, ніякого «відкриття Америки» не відбувається. Влада останньої демократичної ротації не може не продовжувати лінію на європеїзацію України, її повернення до власних цивілізаційних витоків. Історична вісь «Стародавня Греція – Стародавній Рим – Візантія – Європа – Київська Русь – Україна» переконливо змальовує цивілізаційну траєкторію розвитку сучасної Української держави та визначальний вплив на неї цінностей європейської Античності. Фактично, питання наближення України до європейського світу означає насамперед демонтаж, вилучення з індивідуальної та групової (національної) культури норм і цінностей, привнесених в Україну східними, орієнтальними впливами. Виникає ряд закономірних питань: що являють собою «європейські цінності»? Чим вони приваблюють не лише Україну, а й десятки інших держав? Чому прагнення «потрапити у Європу» є одним з найголовніших мотивів індивідуальної, групової та державної активності?

Насамперед, необхідно взяти до уваги, що європейська модель соціально-політичного, економічного, духовно-культурного розвитку спрямована на побудову світу, заснованого на принципі забезпечення людської гідності. Бурхливий і суперечливий розвиток Європи, її поліетнічність сприяли тому, що європейські цінності сформувалися як продукт кількох великих релігійних і філософських традицій. Ідеї Еллади і Риму, християнства, іудаїзму, гуманізму, ісламу, епохи Просвітництва, активний діалог європейської культури з її арабським та іншими аналогами сприяли поступовому створенню в цивілізаційному ареалі Західної та Центральної Європи потужної системи загальнолюдських цінностей.

При цьому не слід забувати, що такий процес був далеко нерівномірним. Людська гідність навіть у ХХ ст. лідерами окремих європейських держав оголошувалася «хімерою». Європа стала «бікфордівим шнуром» двох світових війн, які забрали мільйони життів. Європейці придумали динаміт, танк, хімічну зброю, балістичну ракету, газову камеру. Її диктатори вражали не менше, ніж її філософи.

Проте Європа на ірраціонально-сакральному рівні має здатність до християнської саморефлексії та самоочищення. Друга половина ХХ ст. (зокрема, феномен німецького покаяння) реставрували й багатократно посилили гуманістичний підхід до людини та людського життя. Найважливішою цінністю європейського суспільства визнані людська гідність, всебічний розвиток людини як особистості.

Відповідно до європейських поглядів, максимально наблизеним до ідеального є таке суспільство, в якому створені рівні стартові можливості для розвитку й застосування потенційних здібностей людини, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовніших соціально-психологічних потреб особистості – самовизначення та самоствердження. Свобода людини перетворилася у несучу конструкцію системи європейських цінностей. Гарантом дотримання гуманістичних цінностей і стандартів стала європейська демократія, що забезпечила рівність, мир, соціальну справедливість, безпеку громадян, їхню відкритість та відповідальність. Важливими складовими такої демократії стали плюралізм, толерантність, повага до чужої точки зору, визнання свободи совісті, гарантованого права на власність.

Водночас, європейська демократія немислима без громадянської відповідальності людини, що передбачає не тільки невідступне дотримання законів, але й активну протидію правовому нігілізму та пасивності. Виходячи з цього, важливими умовами демократичного (європейського) суспільства стали громадянська освіченість, компетентність, виховання поваги до прав людини, вміння знаходити компроміс. Сучасні демократичні традиції вимагають від громадянина не лише політичної активності, а й усвідомлення власної ролі і значення в житті суспільства, а також дій відповідно до власних переконань [8].

Попри всю важливість явища народовладдя, його не можна ідеалізувати, вважаючи абсолютним рецептом від усіх соціально-політичних хвороб. Демократія не створює гарантій щасливого й безтурботного життя, не є достатньою передумовою безконфліктного розвитку.

Вона лише дає шанс на співпрацю з іншими народами світу, що в сучасних умовах перетворюється на шанс для виживання в умовах стрімкого накопичення глобальних загроз людству.

Іншими словами, демократія – це не універсальна модель суспільного устрою, а насамперед багатоманітність національно-культурних форм життя, які базуються на багатовіковому історичному досвіді, економіці, культурі, ментальності європейських народів і націй. Фактично, Європа доводить правильність одного з основних законів системології: адаптивний та еволюційний потенціали соціальної системи прямо пропорційні плюралістичним основам її організації. Європа – це розмаїття народів та культур, які неможливо уніфікувати, звести до єдиного вигляду. Як наслідок, вона має шанси на подальший розвиток саме завдяки своїй культурній багатоманітності.

Проте в цьому криються й певні загрози. Головна з них звучить так: інституційним носієм сучасних європейських цінностей є Європейський Союз – фінансово-економічна й політична структура, що передбачає певний (і доволі значний) рівень єдності її членів. Противники європейської моделі розвитку вважають, що за таких умов стираються національні особливості держав-членів ЄС, відбувається спочатку часткова, а далі й більш повна уніфікація політичного, економічного, інформаційного, духовно-культурного та ін. життя суверенних європейських держав. Подібні побоювання містять раціональне зерно, оскільки вільний рух робочої сили, товарів та фінансів сприяє міжетнічному діалогу, нівелює відмінності між різними націями.

Враховуючи викладене вище, в Європі здійснюються заходи, що мають перешкоджати негативному процесу уніфікації. Насамперед, освітня система кожної окремої держави складається з двох складових: загальноєвропейської та національної. Поряд з вихованням толерантності, поваги до інших націй та етнічних груп, вміння вести діалог та знаходити компроміс, важливим залишається виховання національної самосвідомості. Остання духовна конструкція є доволі складною, вбираючи в себе не лише культурні основи своєї нації (її історію, звичаї, обряди, символіку) але й систему вчинків, що мотивуються вірою, волею, осмисленням відповідальності перед нацією як визначальною цінністю. Впевненість у майбутньому своєї нації живить патріотизм, який сьогодні у більшості випадків стає несуперечливим поєднанням національних та загальноєвропейських цінностей.

Однією з важливих європейських цінностей є прогрес мовної культури, переконаність в тому, що мова будь-якого етносу – незалежно від його чисельності – є однією з найбільших вартостей людства як цивілізованої спільноти. Подібний підхід сприяє збереженню мовно-культурного розмаїття континенту, що є додатковим чинником його планетарної успішності.

Помітних успіхів європейська спільнота досягла на шляху забезпечення гендерної рівності. Цей аспект суспільного життя не можна недооцінювати, адже саме рівність усіх людей, незалежно від їх статі, може наочно довести життєздатність ціннісних орієнтирів Європи. Характерною рисою європейської моделі соціально-політичного та економічного облаштування є увага до навколишнього середовища. Хоча Європа є не єдиним регіоном, який зіткнувся з екологічними проблемами, на її території успішне вирішення екологічних проблем стало тестом на успішність влади взагалі.

Усвідомити європейські цінності неможливо без осягнення якісних характеристик так званого «європейського типу громадянина», який є їх безпосереднім носієм. Йому властиві здатність розуміти та виконувати рішення демократичної влади, спроможність діяти в організованому певним чином соціумі, зберігаючи при цьому власну громадянську позицію, а також вміння орієнтуватися у політичному, економічному, культурному, правовому та ін. просторах. Він готовий до сприйняття нової інформації та засвоєння нових механізмів соціальної активності, змінюючи – за необхідності – усталені стереотипи діяльності. Саме відкритість до всякого роду нововведень, суспільна мобільність є провідною рисою європейської цивілізації та європейського способу життя. До цього слід додати володіння кількома європейськими мовами, здатність спілкуватися та взаємодіяти з іншими, поважати їх права, культуру, самобутність, вміння коректно розв'язувати конфлікти,

спираючись не лише на «писані» норми людської взаємодії (право), але й «неписані» правила поведінки в соціумі (традиції, моральність).

Загальноєвропейською цінністю став вільний ринок, який дозволяє протягом тривалого часу забезпечувати високий рівень життя населення. Ця модель, яку часто описують як соціально-ринкову економіку, пропонує компроміс між свободою та соціальною справедливістю, виробництвом та перерозподілом, ринком та державою.

Попри значні здобутки, система європейських цінностей має ряд недоліків, не помічати які неможливо. З тієї ж європейської історії відомо, що іноді демократія перетворюється на всездозволеність, що тягне за собою спочатку кризи морально-етичних, релігійних ідеалів, створює передумови приходу до влади «сильної» особистості, сприяє національній мобілізації та її силовому застосуванню проти інших європейських спільнот. Наполеон і Гітлер також були європейцями, про що не слід забувати жодній людині, що ототожнює себе з цим континентом. На фоні демократичності й толерантності звичним явищем у європейському суспільстві став гомосексуалізм. У ряді країн «старої» Європи формується терпиме ставлення до наркотиків та нетерпиме – до мігрантів, особливо якщо останні являють собою «інші», «чужі» і навіть «ворожі» зразки цивілізаційної культури.

Все ж баланс добра і зла у їх європейському виразі поза сумнівом на користь добра. Європа продовжує залишатися каталізатором світових процесів, зокрема, нового розуміння глобалізації та її наслідків. Як зазначається з цього приводу в сучасній європейській літературі, «національні держави стали для нас і надто великими, і надто маленькими. Вони надто великі для успішного розвитку місцевого, з врахуванням регіональної специфіки, самоуправління і надто малі, щоб протистояти тенденціям світової економічної, політичної і культурної глобалізації. Тому нам пора зайнятися пошуком нових форм співіснування у світі, щоб, спілкуючись з іншими людьми, ми краще їх розуміли, не втрачаючи власної самобутності» [4]. Європа XXI ст. шукає нові підходи й нові принципи мислення, орієнтовані на вирішення глобальних проблем людства, можливо, на його порятунок. А це не менш важливо, ніж придумані європейськими геніями двигун внутрішнього згорання чи теорія відносності.

Отже, європейські цінності є важливим здобутком не лише Європи, а й усього людства, досконалим виразом політичного, економічного, правового, релігійного й морального розвитку різних народів, заснованим на загальнолюдських ідеалах та прагненнях. Тому орієнтація України на європейські стандарти при високій національній самосвідомості – це шлях в успішне майбутнє. У XX ст. його подолали десятки європейських націй, у XXI – маємо здолати і ми. Вистачило б часу...

Література:

1. Анилионис Г.П., Зотова Н.А. Насколько единая Европа? / Глобальный мир единый и разделенный. – М.: Международные отношения, 2005. – С. 533-547.
2. Європа / Короткий оксфордський політичний словник. – К.: Основи, 2006. – С. 223.
3. Закон України від 19.06.2003 р. «Про основи національної безпеки України».
4. Керні Р. Диалоги о Европе. – М.: Весь мир, 2002. – С. 6.
5. Кук К., Стивенсон Дж. Европа в двадцатом столетии. – М.: Международные отношения, 2005. – 455 с.
6. Полторацький О. Євроатлантичний регіоналізм і європейська інтеграція / Глобалізація і сучасний міжнародний процес. За заг. ред. Б.І. Гуменюка, С.О. Шаргіна. – К., 2009. – С. 243-266.
7. Попович М. Постмодерн: метафізика і політика / Червоне століття. – К.: АртЕк, 2005. – С. 783-800.
8. Скрипнюк О.В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). – К., 2006. – С. 21-22.